

YU ISSN-0352-5724/UDK 801(05)

ЗБОРНИК

МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

L

*ПОСВЕЂЕНО ПРОФЕСОРУ ДР МАТИ ПИЖУРИЦИ
ПОВОДОМ 65-ГОДИШЊИЦЕ ЖИВОТА*

НОВИ САД
2007

СРП. ДИЈАЛ. КАТАВА 'ВРСТА КОЛИБЕ' — ПРИМЕР ЕТИМОЛОШКОГ ЛАВИРИНТА*

ЈАСНА ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ

UDC 811.163.41'282'373.614

Крајак садржај. У раду се етимолошкој анализи подвргава досад непозната лексичко-семантичка породица срп. дијал. именице *каџава, каџав, каџафа, коџав* '(покретна) колиба, арњеви, софра; земуница итд.' тако што се одбацује могућност да је она балкански грецизам и након разматрања свих фактора релевантних за доношење етимолошког суда предлаже се неколико могућих идиоглотских тумачења од којих се као вероватније од осталих издваја само оно базирано на реконструисаном глаголу **каџаџи (се)* 'вући се, ваљати, клизати' чији би поствербал са придевским суфиксом *-ав(а)* формално и семантички могао бити реализован као *каџава* 'колиба која се повлачи, колиба на саоницама и сл.'

Кључне речи: српски језик, лексикологија, дијалекатска лексика, етимологија, семантика, творба речи.

0. У својој необјављеној збирци речи из Роваца, професор Мато Пижурица, између осталих, „крије” и именицу *каџава* 'загушљива просторија, место неприлично за становање, ћумез', иначе усамљену у том говору. Овај прилог, као покушај њеног етимолошког тумачења, поклањамо нашем слављенику у нади да ће му то бити подстицај да лексичко благо Роваца изнесе на светлост дана и тако нам понуди још многе етимолошке изазове.

1.0. Именицу *каџава/каџава*, са варијантама *каџав, каџафа/каџафа* и *коџава*, први пут бележи тек РСА у деветом тому објављеном 1975. године. Заједно са још неколико потврда из новије дијалекатске литературе, то чини довољно велику лексичку породицу која на пољу српске етимологије представља нов проблем — будући да је последњи том Скоковог речника управо изашао годину дана раније, 1974. године (в. СКОК 1—4).

1.1. Најисцрпнији, а истовремено формално и семантички најразноврснији, јесу примери које доноси РСА: *каџава, каџава* f. 1. 'арњеви,¹ покривач на колима' — Волowska су кола увек покривена катавом, преко које се меће асура или покровцац (Левач и Темнић), Катава је покривач леса на рабацији-

* Овај чланак је резултат рада на пројекту бр. 148004 „Етимолошка истраживања српског језика и израда *Етимолошког речника српског језика*”, који у целини финансира Министарство науке Републике Србије.

¹ Више о овом широко распрострањеном хунгаризму, који се дефинише и као 'лучно савијена дрва за покривање кола', 'носачи леса у сушари' итд. в. ЕРСЈ 1:211.

ским колима (Темнић), На лес се ... меће катава, која је обично покривена суром или асуром (Левач и Темнић); 2. Катава је мала, приземна брдска кућа, урасла у земљу, без прозора, светлост продира кроз врата; позида је камена, а горе је или кровина или даске² (Ускоци); 3. 'трпеза, софра' — Око ње [старе цркве] старинске совре (у Драгачеву их зову: катаве); *ка̋ѿѿѿѿ* т. 'чобанска дрвена кућица на некој врсти саоница, која се лети повлачи заједно са стадом, п р е в и ј а ч а'³ — *Ка̋та̋в* је кућерак на саоницама где пастир спава с главом напоље (Врњачка Бања); *ка̋ѿѿѿѿа* f. 'катав' — Г. Ердељановић ... приказао је и једном сликом ... превијачу. Она се ... у Куча ... зове још и катафа; *ка̋ѿѿѿѿа* f. 'колибица која служи као склониште за чувара винограда, бостаништа и др.' — У бостаништима и виноградима виђају се мале зграде котаве, које служе за становање пудара (чувара). То су три стрехе, покривене 'кровином' (сламом и коровом). Оне се наслањају једна на другу и леже непосредно на земљи (Шумадија) — Катава је ниска и веома примитивна зградаца ... Служи као склониште за чуваре винограда и њива (*ibid.*).

1.2. Међу дијалекатским речницима ову реч бележе само њих неколико из Црне Горе, и то пореклом са релативно уског терена (Пива и Ускоци, плус Васојевићи, Прошћење и Рожаје), а у формално врло уједначеном лику (са једином алтернацијом у виду уобичајене замене -в- са -џ- у зетско-сјеничким и неким херцеговачко-крајишким говорима, и са врло уједначеном семантиком 'колиба; земуница', уз једини искорак у Васојевићима ('три снопа кукуруза везана у купу') — што је потенцијално битан детаљ у анализи која следи (в. § 3.3.3., § 5.4.). Дакле: *ка̋ѿѿѿѿа* f. 'кућица, скровиште; земуница', *ка̋ѿѿѿѿица* dem. (Пива, ГАГОВИЋ 2004: 114); *ка̋ѿѿѿѿа* f. 'мала примитивна колиба, колибица приземљуша од камене подзиде покривена бусеном'; *Ка̋ѿѿѿѿе* f. pl. 'напуштено летње насеље, катуни на западној ивици Брчке, под Пећарцем, које се састоји од приземних колибица начињених од сувозидине са кровом од о б л и ц а преко којих је метнут бусен' (Ускоци, СТАНИЋ 1990:353); *ка̋ѿѿѿѿа* f. 'проста, примитивна колиба, направљена на брзину од приручног материјала' (Прошћење, Вуличић 1995:56—57);⁴ 'шупа од окрајака, импровизиована остава за дрва и сл.' (Рожаје, НАДЏИЋ 2003:83); 'колиба од прућа, покривена папрати; више снопова кукуруза исправљених у купу и везаних на врху да не прокишњава' (Васојевићи, БОРИЧИЋ 2002:128); 'три снопа кукуруза везана у облику купе'⁵ — Тури снопове у катафе, па и да кисну — неће им ништа бити (Васојевићи, СТИЈОВИЋ 1990:215).

² РСА уместо дефиниције значења даје само овај пример.

³ Уп. опис у РЈА: *превијача* f. 'особита лака колиба' (између рјечника у Вукову): „Више Куча, облак се навуче од брзога праха и олова ... превијаче остануло није, а камоли куле ил' чардака” НП Вук, Говори се у ријечкој нахији, Јовићевић (забележио да се тако зове и 'кућица за пса') — у Херцеговини: 'чобанска мала колиба од прућа, покривена сламом', као и уреднички коментар Т. Маретића: „Именица је јамачно у свези с глаголом *превијати* или *превићи*, јер је начињена од превијена прућа.” Занимљиво је да СКОК ову реч нема.

⁴ Сазвучност и релативна блискозначност пореклом нејасне именице *ка̋ѿѿѿѿѿ* т. 'насеље, караула, мјесто где је некад био катун' (*ibid.*) вероватно је случајна.

⁵ О значају броја три у таквим грађевинама говори нпр. пословица *не бићи прећом врљиком причврљити* 'не бити при чистој свести, бити луцкаст' (Оток у Славонији, РСА).

2.0. Ових речи или њима транспарентно сродних нема у другим српским говорима, нити у осталим с.-х. дијалектима, као ни у даљим словенским језицима. С обзиром на овај негативан налаз, а имајући у виду и ареал на коме су именице посведочене, логично је претпоставити да се овде ради о позајмљеници и потражити алоглотски предложак, најпре у суседним балканским језицима.

2.1. Ако се пође од црногорских примера, како од њиховог географског распореда тако и од тамо преовлађујућег значења 'приземљуша, земуница', као могући извор позајмљивања указује се алб. *katúa* — *katúe* m., pl. *katonj* 'стаја; приземље, подрум', што се стандардно тумачи као грецизам у албанском језику,⁶ иначе познат и у бугарским дијалектима као *катòй* '(вински) подрум'.⁷

2.2. Препознавање ове везе срп. дијал. именица са етимолошки већ дефинисаним албанским и бугарским речима представљало би допринос не само српској етимологији већ и балканологији, јер би се успостављањем нове балканске изолексе⁸ увећао списак балканских грецизама. Међутим, такво тумачење наилази на одређене препреке. Прво би се поставило питање балканског статуса срп. дијал. *каџава* и сл. јер се из перспективе српског језика ове речи морају третирати као посредни грецизми пошто су оне заправо директне позајмљенице из албанског.⁹

2.3. Даље се ово наизглед веома привлачно тумачење сусреће са озбиљним тешкоћама формалне, фонетске и прозодијске природе. Финални дифтонг у албанским облицима (за нас је меродаван гегијски лик *katúe*), не може се регуларно довести у везу са завршетком *-ава* (нити *-афа*),¹⁰ тако да би ово извођење дошло у обзир само уз крајње хипотетичну претпоставку о постојању неког нерегистрованог облика, у албанском или у српском језику, који би био карика у посредовању, нпр. *katue* > *каџува па одатле заменом суфикса *каџава*. Овакво домишљање ипак није довољно основано да би се на њему базирала читава творбена конструкција. Поред тога, проблем је и чињеница да се ни акценат не слаже (алб. *-úe* према срп. *-áva* < *-āvā*).

2.4. Чак и да не постоје ове формалне сметње, остао би проблем мало вероватног семантичког развоја 'земуница' → 'арњеви', 'софра' и сл. Имајући све ово у виду, треба оставити по страни могућност да је срп. дијал. *каџава* и сл. балкански грецизам и потражити неко друго решење.

3.0. Тако преостаје да се испитају могућности идиоглотошког тумачења — а оне се на први поглед не назире. Како су сви предмети које

⁶ Од нгр. *катòу* < *κατòυειον* 'id.', што је препознао још MEYER 183. У међувремену је Орел помишљао и на порекло алб. речи од иран. **xata-* 'подрум', мада у етимолошком речнику ипак на првом месту наводи Мејерово тумачење (OREL 174).

⁷ Осим овог значења, такође 'соба са огњиштем' (в. БЕР 2:275).

⁸ Она би била исцртана према потврдама из три језика који не припадају истој језичкој породици, што је довољан услов да нека реч буде квалификована као балканизам.

⁹ Аналогни примери речи крајњег грчког порекла које су у наш језик ушле непосредно из неког другог извора срећу се међу турцизмима, али међу албанизмима таквих случајева није било.

¹⁰ За ово тумачење захвални смо колеги др Вањи Станишићу.

описује горенаведена породица речи заправо примитивне, пољопривредно-сточарске реалије, од њихових назива се може очекивати да буду домаће речи. У одсуству очитих словенских паралела — барем не таквих који би сасвим одговарале и формално и семантички — треба поћи од претпоставке да је по среди најпре локално српска творба, настала деривацијом од неке друге речи сличног ареала. У тој једначини са више непознатих, елементи за анализу били би следећи: разноликост облика, њихова ареална дистрибуција и семантика (сама по себи и у функцији претходна два фактора).

3.1. Различити облици *ка̋шава/ка̋ша́ва* f., *ка̋ши̋ав* m., *ка̋ши̋ава* f., *ка̋ша́фа/ка̋ша́фа* f. показују у по једном случају колебање у роду, у коренском вокализму и у консонантској алтернацији *-џ-* < *-в-*, што само по себи не би представљало проблем када би неспоран и недвосмислен био барем суфикс (односно његова функција), или када би макар мимо њега постојала јасна веза са неким кореном или бар другом породицом речи. Међутим, ништа од тога није случај, па је пут до заједничког предлошка отежан.

3.1.1. Варирање у роду, будући да се маскулиnum јавља само једном, може се сматрати случајном појавом — мада пука бројност феминина никако не искључује могућност да је облик мушког рода примаран а да су женски секундарни.

3.1.2. Варирање коренског вокализма у виду само једне потврде коренског *-о-* по свој прилици је локални, случајни изузетак од парадигматског *-а-* вокализма, међутим и у овом случају хапакс не мора бити занемарљив: он може указивати или на примарност вокализма *-о-* или на регуларност алтернирања *-о-* / *-а-* путем дужења првобитно кратког самогласника.

3.1.3. Варирање консонантизма *-в-* / *-џ-* једино не представља проблем, пошто се јавља на очекиваном делу ареала ове именице, у говорима који закономерно показују развој *-џ-* < *-в-* не само код позајмљеница већ и код домаћих речи.

3.1.4. Дакле, ниједна од наведене три варијације не отвара могућност да се преко облика који су њима обележени евентуално дође до позданог решења. При том се све побројане разлике могу сматрати ирелевантним тј. недовољно битним, највероватније случајним и свакако локалним, те се као предлог свих облика са знатном сигурношћу може узети лик *ка̋шава*.

3.1.5. Тако на крају још остаје отворено питање тумачења завршетка *-ава*. Он представља или поименичени женски род придевског суфикса *-ав-*, *-ава*, *-аво* или можда примарни именички суфикс *-ава* < псл. **-ава* (евентуално од *-аха*, в. § 4.3.), међутим његову функцију и основу на коју би тај суфикс дошао тек треба утврдити, пошто буду размотрени остали фактори који утичу на дефинисање основе (§ 4.0. итд.).

3.2. Ареал на коме се јављају разматрани облици ограничен је, мада поларизован на две области, Шумадију и Црну Гору, са географским дисконтинуитетом за који треба дозволити да је случајан, условљен одсуством дијалекатских речника са тог међупростора западне Србије.

3.2.1. У Шумадији су посведочени сви варијетети облика и релативно семантичко шаренило које се задржава у сфери простијих дрвених грађевина различитих намена: 'арњеви', 'софра', 'чобанска кућа у облику саоница, превијача', 'склониште у њиви или винограду' итд.

3.2.2. У Црној Гори на више пунктова постоји исти облик (уз очекивану, дијалекатски условљену фонетску дистинкцију између *-ф-* на зетско-сјеничком, према *-в-* на источнохерцеговачком терену), али релативно уједначено значење 'колиба; шупа; земуница', само у Кучима 'превијача' — поред специфичног 'три снопа кукуруза везана у купу' у Васојевићима.¹¹

3.3. Горепоменућа поларизованост ареала поклапа се и са извесним семантичким јазом између црногорских и шумадијских потврда, дакле с једне стране укопане земунице према уздигнутим арњевима, софрама и сл. с друге стране. Узета у целини, значења су различита, мада замисливо сложива — чак на више начина, али фактор неизвесности ни на пољу семантике није уклоњен пошто је и даље отворено више могућности семантичког развоја.

3.3.1. Прва могућност би била да се пође од значења 'превијача, пастирске саонице', које једино премошћује поменути јаз јер је посведочено на два удаљена пункта (Кучи и Врњачка Бања, в. РСА), па да се потом сва остала изводе од њега: с једне стране у правцу функционалног пандана, несолидне грађевине која не служи становању (нпр. 'колиба', 'земуница' па чак и 'три снопа кукуруза'), а с друге стране у правцу других објеката различитих намена али сличног изгледа (нпр. 'арњеви', 'софра', 'склониште у њиви'). У оба случаја требало би рачунати са помаком од покретног објекта ка непокретном, мада основна мотивација остаје затамњена.

3.3.2. Друга могућност би била да се свим посведоченим значењима нађе заједнички именитељ у неком елементу који се у постојећим дефиницијама уопште не помиње, мада је у изворној номинацији играо кључну улогу — евентуално неки грађевински елемент, материјал, поступак и сл. који би био својствен ако не свима, оно бар већини поменутих конструкција. Тако би дошло у обзир да се, као потенцијално секундарна, у други план ставе значења 'земуница, приземљуша' и сл. (она су се могла накнадно развити и под утицајем суседног и делимично сазвучног алб. *katue*, в. § 2.1. итд.), те да се као семантичка целина посматрају значења свих осталих облика која се односе на конструкције од дрвета: пружа, облица; снопова кукурузовине итд. С обзиром на законитости у номиновању примитивних грађевина какве су колибе, шупе и сл., које подразумевају да синегдохом настају нова значења, дакле 'материјал' → 'предмет / грађевина од тог материјала' (в. ВЛАДИЋ-ПОПОВИЋ 2002:313—314),¹² легитимно је претпоставити да је и у случају *кашаве* дошло до

¹¹ Овог значења у Шумадији нема осим, можда, модификованог у виду *кошава* 'три стрехе покривене кровиним, сламом и коровом [које се] наслањају једна на другу и леже непосредно на земљи' (проред ЈВ-П).

¹² У суштини је небитно да ли ти називи настају суфиксацијом (нпр. *луб* → *лубара*), или остају примарне градивне именице (нпр. *луб* → *луб* 'колиба од луба', в. *ibid.*).

сличног развоја. Треба имати у виду и описе као што је нпр. један из Ресаве: Бачије ... имају облик колиба, покривене су густим лиснатим гранама, а ограда њене облицама или врљикама (РСА s.v. *облица*; проред ЈВ-П). То би опет дозвољавало различита решења (в. § 5.3. и § 5.4.).

3.3.3. Трећа — сасвим теоријска — могућност била би да се, као обележје најједноставније могуће провизорне структуре, за полазиште узме значење из Васојевића 'три снопа кукурузовине' које је, с једне стране, семантичким помаком фокусираним на функцију могло бити пренето на било какву несолидну грађевину ('шупа', 'колиба'; 'земуница'), а са друге стране, семантичким помаком заснованим на изгледу та три снопа, на било коју издигнуту конструкцију која почива на некаквим ногарама или подупирачима, било да су то арњеви, саонице тј. превијача, софра, стрехе наслоњене једна на другу итд.

4.0. Избор с у ф и к с а има пресудну важност за даље трагање за пореклом именице *кашава*, пошто је тиме условљен и избор основе, како начелно (глаголска, именичка, придевска), тако и конкретно (непосредна производна реч). И ту се указује више могућности, срећом неједнаке вероватноће.

4.1. Ако је суфикс дошао на глаголску основу, облик *кашава* би се изводио од неког непосредног (или ретког) глагола. Ту би на првом месту, и без икаквих формалних препрека, у обзир дошао **каша-тии (се)* 'ваљати се, клизати и сл.' (< псл. **kati* 'id.', в. ЭССЯ 9:162—163),¹³ на који би затим ишао придевски суфикс *-ав, -ава, -аво* (који се додаје првенствено на основе глагола на *-а-тии* и на именице *-а* и *-о* основа, в. нпр. СКОК 1:75—76), са поименичењем облика женског рода.

4.1.1. Са мањом вероватноћом, и не без формалних сметњи, могло би се поћи од исте глаголске основе и претпоставити њено ширење именичким суфиксом *-ава* (< псл. **-ava*) који по правилу твори апстракт од глаголских, именичких и придевских основа (в. СКОК 1:76; слично VAILLANT 4:712—713, § 1187)¹⁴ чиме се опет отварају вишеструке могућности тумачења. При том питање реалности супонирања срп. **каша-тии* остаје отворено (§ 5.2., в. и ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ 2007), мада је сва прилика да са њим треба рачунати.

4.2. Претпоставка да је суфикс *-ав(а)* дошао на именичку основу, каква би теоријски могла бити реално посведочена именица *каш* 'врљика; клин',¹⁵ већ би се теже могла бранити. Она би подразумевала колективну функцију суфикса *-ава* чије постојање није извесно: иако је СКОК l.c. експлиците наводи тумачећи облик *дубрава*, Вајан је никако не

¹³ Овом реконструкту треба дати предност у односу на само у Славонији посведочени глагол *коша-тии се* 'провлачити се (један другоме испод руке)' (< псл. **koti* 'id.', такође **kotiiti* 'ваљати, обарати итд.', в. ЭССЯ 11:199, 205—206).

¹⁴ У одељку о суфиксима на *-ав, -ив*, истиче да су они чести у облику женског рода на *-ава*, затим их ређа, без класификације порекла (преовлађују деадјективи и девербали), карактерише *dobrava* као поименичени придев, даље и пољ. *perawa*, чеш., с.-х. *pirava*, рус. *piravka* 'anthemis': *adjectif substantivé sur popii*.

¹⁵ Ни она сама, међутим, досад није регистрована у етимолошкој литератури тј. тек недавно је предложено њено тумачење (в. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ 2007).

помиње нити нуди иједан пример који би се дао тумачити тако, него изводи *dobrava* од придева *dobrŭj* (VAILLANT l.c.).

4.2.1. Друга могућност извођења од именичке основе (помоћу придевског суфикса *-ав*, *-ава*, *-аво*) још теже би дошла у обзир: реконструкција творбеног низа *ка̋ѣ m* (f.) > **ка̋ѣав*, *ка̋ѣава*, *ка̋ѣаво* adj. > **ка̋ѣава* (sc. нпр. *колиба* или сл.) > *ка̋ѣава* f. *'колиба са катовима, од катова и сл.' због неслагања овакве семантике са функцијом суфикса која се описује као 'снабдевеност неким својством' (о томе в. СКОК 1:75).

4.3. И најзад, у домену спекулације налази се и могућност порекла срп. *-ава* од старијег *-аха*¹⁶ чиме би се претпоставило **ка̋ѣаха* > *ка̋ѣава* / *ка̋ѣафа*.

5.0. Пошто су размотрени формални елементи од значаја за доношење етимолошког суда, потенцијална решења биће изложена у низу организованом према степену вероватноће, свако са тежиштем на по једном елементу семантичке структуре ове лексичке породице, уз предочавање предности и недостатака сваког тумачења понаособ.

5.1. Ако се пође од семантичке претпоставке изнете у § 3.3.1. и творбеног модела изнетог у § 4.1., именица *ка̋ѣава* / *ка̋ѣава* 'превијача итд.' била би српска иновација на бази супонираног глагола **ка̋ѣаѣѣи* 'ваљати, клизати итд.' < псл. *katati 'id.' (в. ЭССЯ 9:162—163),¹⁷ од чије би се основе и придевског суфикса *-ав(а)* — по творбеном типу *климав* од *климаѣѣи*¹⁸ — добило **ка̋ѣава* (*кућа*) 'она која се ваља, клиза',¹⁹ уз померање нагласка при поименичењу *ка̋ѣава* > *ка̋ѣава* (осим у случају *ка̋ѣафа* у Кучима). Тиме се и за маскулиnum *ка̋ѣаѣѣ m*. 'кућерак на саоницама где пастир спава с главом напоље' указује могућност да буде објашњен као регуларан одраз придевске моције, а не резултат (случајне) промене рода. Овакво тумачење имало би солидну типолошку паралелу у једном од могућих тумачења именице *колиба*, *колеба* (< псл. *kolyba / *koliba / *kolěba) као девербала од *kolybati / *kolěbati (о томе ОРЕЛ 1985: 82—84, са додатном аргументацијом у ОРЕЛ 1987:77).

5.2. Ако се пође од семантичке претпоставке изнете у § 3.3.1. и творбеног модела изнетог у § 4.1.1., именица *ка̋ѣава* 'превијача итд.'

¹⁶ Ту би се јавила и дилема да ли га изводити од псл. *-аха* (слабо посведоченог на словенском југу) или од *-аха/-аѣа* (иначе минимално продуктивног суфикса, в. SŁAWSKI 1974:74, 75) преко чијег би се мушког пандана *-ухз/-уѣз* успостављале неке врло далеке словенске везе.

¹⁷ Овом реконструкту треба дати предност у односу на само у Славонији посведочени глагол *ко̋ѣаѣѣи се* 'провлачити се (један другоме испод руке)' (< псл. *katati 'id.', такође *kotiti 'ваљати, обарати итд.', в. ЭССЯ 11:199, 205—206).

¹⁸ Када долази на глаголске основе (што није ретко као што се стандардно сматра, в. КЛАЈН 2:254), овај суфикс има првенствено функцију описивања лица које типично врши одређену радњу (нпр. *гунѣав*, *кењкав*, *лајав* и сл., в. КЛАЈН l.c.), али и разних одлика живих бића, апстрактна и неживих предмета — поред овом примеру семантички најближег *ко̋ѣрѣав*, такође и други са значењем нестабилног кретања: *климав*, *лелујав*, *лејрѣав*, *врцав*, *клизав*, *кривудаѣв* итд.

¹⁹ Ту би ваљало указати на семантички потенцијал псл. *katati / *kotiti да граде изведенице таквог или сличног значења о чему сведоче његови поствербали, нпр. рус. дијал. *кат m*. 'бразда, траг точка или саоница', 'таљиге', такође *каткѣ pl*. 'предњи део таљига са осовином, точковима и рукуницама' (СРНГ 13:119).

била би српска иновација, такође на бази супонираног глагола **кайџаји* 'ваљати, клизати итд.' (в. § 5.1.), као конкретизација првобитно апстрактне именице (типа *држава, мећава*, в. SKOK, VAILLANT l.c.), дакле помен acti → помен resultativum тј. 'ваљање, клизање' → 'оно што се ваља, клиза' = 'катава, превијача'. Овакво тумачење било би реално када би изворни нагласак био *кайџава* > *кайџава*, међутим за такво закључивање нема довољно основа због неуједначеног (и непоузданог!) акцентовања свих облика.²⁰

5.3. Ако се пође од семантичке претпоставке изнете у § 3.3.2., творбени модел би био онај изнет у § 4.2., па би облик *кайџава*, као српска иновација, био колектив од реално посведочене именице *кайџ* 'врљика' (такође 'клин' у Левчу).²¹ Међутим, формални проблем неадекватности суфикса (в. § 4.2.) поништава позитиван ефекат за ту варијанту битног фактора као што је ареал именице *кайџ*: Поцерица, Млава, Левач (што се у великој мери подудару са шумадијским ареалом именице *кайџава*, или се на њега надовезује), а небитним чини и указивање на законитости номиновања примитивних грађевина изнете у § 3.3.2.

5.4. Ако се пође од семантичке претпоставке изнете у § 3.3.3., у тумачење творбе морао би се укључити хипотетично присутни (иначе у оквиру српског материјала ничим индиковани!) суфикс *-аха* (в. § 4.3.). Ово би имало смисла само зато што се једино тако реконструисана лексема **кайџаха* не би тумачила као српска иновација већ као могући прасловенски реликт са панданом другде на словенском терену, у виду блр. девербалне именице *катахи* f. pl. 'рогоз, шаша' (ЭСБМ 4:303).²² На тај начин би хапаксно значење из Васојевића могло бити полазиште чијом еволуцијом се долази до свих наведених реалија: **'шаша' → '3 снопа кукуруза'*²³ везана у облику купе' → 'грађевина од тог материјала' → 'слична несолидна конструкција'.

6.0. Из свега изложеног намеће се закључак да се етимолог у разматрању лексичке породице именице *кайџава* налази у својеврсном лавиринту из кога ни у једном правцу нема сигурног излаза — свако од понуђених решења у неким је елементима реално и чврсто фундирано, а у осталима (знатно) мање: ако је творба регуларна и семантика реална, основни глагол није посведочен већ само реконструисан; ако се деривациона основа препознаје у реално постојећој именици, творбени модел је под знаком питања; ако постоји словенска паралела, реконструкција

²⁰ Указивање на семантички потенцијал псл. **katati* / **kotiti* истакнут у претходној напомени, због ове препреке постаје излишно у аргументовању овог случаја.

²¹ Више о њој као вероватном поствербалу непосредног срп. **кайџаји* < псл. **katati* в. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ 2007.

²² Уп. и блр. *катахе, катухи, каташке* 'id.', са коментаром да су то речи не сасвим јасног порекла и формално затамњене — можда у вези са псл. **katyśь*, дакле: блр. *кайџаха* од старијег **katyх-* (> **katyśь*): *каташки* < **katáщкі* (ЭСБМ 4:303). С обзиром на досад регистровани дијапазон значења континуанти псл. **katyśь* ('ваљчић који се подмеће под жарач', 'лопта, клупче', 'грудва, плик' итд., в. ЭССЯ 9:165), можда су блр. облици ближи семантици псл. **kotyśь* (према чеш. дијал. *kotyš* 'огољени стожер пера', в. ЭССЯ 11:214).

²³ Подразумевало би се да је у ЦГ током времена, и у зони другачије вегетације, дошло до помака са изворног деномината 'рогоз' → 'кукуруз'.

творбе је крајње хипотетична. Тако се као једини сигуран закључак може изнети оно што је већ претпостављено у § 3.0., да је у питању српска иновација а не прасловенски реликт. У сваком случају, српска етимологија пред собом и даље има проблем за који на основу постојећих података не може да пружи коначно решење. Петар Скок би у оваквој прилици (уз евентуално кратко упућивање на неке облике) вероватно рекао „Незрело за етимологију” или би лаконски закључио „Постање тамно”. Међутим, ЕРСЈ ће ову реч (уколико не искрсну потврде које би бациле ново светло) третирати као још једну у немалој класи одредница које се одликују својеврсном несразмером у обиму: други део који доноси етимолошки суд чини само једна реч: „Нејасно”, наспрам овећег првог дела у коме се износи грађа, и врло обимног трећег дела у коме се нуди дискусија. Управо овде описана именица *каџава* — и на њеном примеру илустрована немогућност поуздане и несумњивим паралелама или чврстим аргументима подупрте јасне и јединствене етимологије, уз истовремено постојање неколико потенцијалних тумачења — требало би да увери кориснике овог речника у оправданост тако „минималистичког” формулисања другог дела одреднице ЕРСЈ.

Београд

ЛИТЕРАТУРА

- БЕР** — *Български етимологичен речник*, София 1971—.
- Боричић** — В. Боричић Тиврански: *Рјечник васојевићког говора*, Београд 2002.
- Влајић-Поповић 2002** — Ј. Влајић-Поповић: *Историјска семантика глагола ударања у српском језику. Преко етимологије до модела семасиолошког речника*, Београд (Библиотека Јужнословенског филолога, н.с. 21).
- Влајић-Поповић 2007** — Ј. Влајић-Поповић: Псл. **kotiti / *katati* и **kotъ / *katъ* — трагови вокализма *-a-* на словенском југу, *Словенска етимологија данас* (Зборник реферата са међународног научног скупа одржаног 5—7. септембра 2006. у Београду) (у штампи).
- Вујичић** — М. Вујичић: *Рјечник говора Прошћева (код Мојковца)*, Подгорица 1995. (Посебна издања ЦАНУ књ. 29, Одјељење умјетности књ. 6).
- Гаговић** — С. Гаговић: Из лексике Пиве (село Безује), СДЗб 51/2004, 1—313.
- Надџић** — I. Nadžić: *Rožajski rječnik*. (Grada za diferencijalni rječnik narodnog govora rožajskog kraja), Rožaje 2003.
- ЕРСЈ** — *Етимолошки речник српског језика*, Београд 2003—.
- ЭСБМ** — *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы*, Мінск 1978—.
- ЭССЯ** — *Этимологический словарь славянских языков*, под ред. О. Н. Трубачева, Москва 1974—.
- Клајн** — И. Клајн: *Творба речи у савременом српском језику* 1—2, Београд 2002—2003.
- Meyer** — G. Meyer: *Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache*, Straßburg 1891.
- Orel** — V. Orel: *Albanian etymological dictionary*, Leiden, etc. 1998.
- Орел 1985** — В. Э. Орел: К вопросу о происхождении одного славянского названия постройки, *Советское славяноведение* 1985/5, Москва, 79—84.
- Орел 1987** — В. Э. Орел: Pro et contra одной этимологии, *Советское славяноведение* 1987/1, Москва, 76—78.
- RJA** — *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU*, 1—23, Zagreb 1880—1976.
- РСА** — *Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, Београд 1959—.
- СДЗб** — *Српски дијалектолошки зборник*, Београд.
- Скок** — P. Skok: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* 1—4, Zagreb 1971—1974.

Sławski 1974 — F. Sławski: Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego [1], *Słownik prasłowiański* 1, Wrocław etc., 43—141.

Станић — М. Станић: *Ускочки речник* 1—2, Београд 1990—1991.

СТИЈОВИЋ — Р. Стијовић: Из лексике Васојевића, СДЗб 36/1990, 121—380.

Vaillant — A. Vaillant: *Grammaire comparée des langues slaves* 1—4, Lyon / Paris 1950—1974.